

תזמורת מעורבות של ערבים ויהודים - לאן!

The Arab-Jewish Youth Orchestra is:

An ensemble which represents a new sound.
An ensemble of mixed cultures.
An ensemble promoting understanding, cooperation and tolerance.
Enthusiastic participants, eager to spread around their message.

Meir Wiesel
director.

כמו בכל שנה הוזמנו לפני חודשים אחדים להשתתף בכנס המאורגן ע"י המרכז הבין-תרבותי בירושלים המכונה "מדברים אמנות". מטרתו של הכנס היא מפגש בין ערבים ליהודים לשם דיאלוג באמצעות אומנויות הבמה, המוסיקה והתנועה. הכנס התקיים ב-ימק"א והיה כרגיל מוצלח מאוד.

אנו הצטרפנו לסדנת המוסיקה. ניהל את הסדנא, שנמשכה יומיים, מר ויסאם ג'ובראן, מוסיקאי ומוסיקולוג שקיבל את חינכו העיקרי ברוסיה ובגרמניה; עוסק בהלחנה, בביצוע ובניצוח. נושאים רבים המעניינים את שני הצדדים לשיח עלו בסדנא והיא נוהלה בטוב טעם ודעת, וברמה גבוהה. אחד הנושאים שתפס חלק נכבד בדו-שיח היא התופעה של תזמורת מעורבות הכוללת נגנים ערבים ויהודים. זאת לציין שמר ג'ובראן המנהל המוסיקלי והמנצח של "תזמורת הנוער המוסיקלי היהודי-ערבי" שהוא גם ממייסדיה.

התפיסה של ויסאם כפי שהוצגה לפנינו היא שיצירתן של תזמורת מעורבות אין מטרתן צירופו הסתמי של צד אחד לקבוצה השנייה, לשם חיזוקה למשל. אין טעם לצרף יהודים עם כלי הנגינה השונים שמביאים עמם כמו הקלרינט, האקורדיון או הגיטרה כדי שיבצעו יחדיו עם אחיהם הערבים מוסיקה קלאסית ערבית לפי המסורת הקיימת והידועה. מן הנכון במקרה כזה לתת ביטוי שווה ומיוחד גם לכלים "המערביים", זאת ע"י תזמור מיוחד שיאפשר להם להתבטא כך. אם לא ייעשה כן ואם יידרשו נגני הכלים המערביים רק ללמוד את הסגנון הערבי ולחקות אותו כדי לחזק תזמורת שביסודה ערבית, מה טעם יש בצירוף.

זכינו לקבל מויסאם תקליטור של התזמורת שלו הכולל שבעה קטעים המעובדים על ידו, ארבעה מן המוסיקה הקלאסית הטורקית, אחת מן המוסיקה הקלאסית המערבית (פרליוד אופ' 28 לשופאן), אחת מוושאח אנדלוסי (למ-מה בדה יתת'נה) ואחד שיר ישראלי (שבולת בשדה). ביצירות המזרחיות ניכר המאמץ של המעבד להוסיף משפטים או חלקי משפטים או לחזור על משפטים מסויימים ולפעמים לסטות מן הביצוע המסורתי, כדי לתת תפקיד בולט, כמעט נפרד, לכלים המערביים. ברם, בעיבוד של קטעים אחדים ניכרה השפעה של אומנים רוסיים (כמו רימסקי-קורסקוב) על הסגנון. באשר לשני הקטעים הזרים (שופאן ושבולת בשדה) נתן המעבד תפקיד בולט יותר לכלים המערביים וכמעט לא נשמעו הכלים המזרחיים (שבולת בשדה היה קצת עמוס מדי ולא ביטא היטב את הרקע החברתי שלו). בשלב זה נשמיע שתיים מן היצירות שבתקליטור, **לונגה כורדילי** (לונגה טורקית במקאם כורד) ו-**שבולת בשדה** (באדיבותו של מר ג'ובראן).

ניסוייו של ויסאם מענינים ומבלי לעמוד על המטרה המושגית של העבודה (דו-שיח וקרוב לבבות) מצאנו שהמוסיקה שיצר המעבד מעניינת ומרעננת והיא תוספת חשובה לחוויה המוסיקלית. אלא בקורתו של ויסאם על כי תזמורת אחרות לא נוהגות כך ראויה לבחינה.

בערב הראשון של הסדנא הוזמנו המשתתפים לקונצרט של "האנסמבל למוסיקה ערבית קלאסית" בהנהלתו ובניצוחו של פרופ' תייסיר אליאס. האנסמבל מורכב מ-20 נגנים צעירים ערבים ויהודים, אבל כולם מתלמידי ומבוגרי האקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים שאליאס הוא יו"ר המחלקה המזרחית בה. העלון שחולק באותו ערב מצהיר:

"האנסמבל...הנו כור היתוך ארץ ישראלי הדוגל בדו-קיום חברתי, מוסיקלי ותרבותי. השילוב בין כלים מערביים ומזרחיים מאפשר עיבודים מיוחדים לצד אינטרפרטציות מעמיקות המשלבות מזרח ומערב, תוך שמירת האותנטיות של הסגנונות והקפדה על רמת נגינה גבוהה"

אכן העיבודים ששמענו היו שוב מעניינים ואולם בביצוע נשמרה האותנטיות של הסגנונות(ערבית או טורקית) יותר מאשר הובלט "שילוב" בין מזרח ומערב. אין אפשרות לקבוע שאנסמבל זה נוצר כדי לתת ביטוי נפרד לכלים אלה או אחרים או לתרבות זו או אחרת, בדומה לתזמורת של מר ג'ובראן. ברם מעיקרא לא היתה זו מטרתו של האנסמבל. כל המשתתפים והבוגרים למדו מוסיקה מזרחית באקדמייה ויש להניח שמוסיקה זו היתה מטרתם המסומנת. האנסמבל מצהיר על עצמו כאנסמבל למוסיקה ערבית קלאסית ופועל תוך שמירה על האותנטיות של הסגנונות המנוגנים. מי שמבקש לשמר סגנון(מטרה מקודשת בפני עצמה) לא יכולה מטרתו להיות מתן ביטוי נפרד לתרבויות שונות(או לכלים שונים). הכלים המערביים ודאי מעשירים ומרעננים את הביצוע. ממלא עלתה מגמה כבר במאה הקודמת להכניס לשימוש בתזמורות ערביות כלי נגינה מערביים כמו הגיטרה והאקורדיון(בטורקיה נפוץ הקלרינט ככלי מזרחי לכל דבר. ראה על ההתמערבות במוסיקה הערבית בספרנו "הסולם והמקאם....." עמ' 114). שוחחתי עם פרופ' אליאס ולא התרשמתי שהוא מכון לעשות מאמץ להציג את האנסמבל שלו אחרת ממה שהבינונו.

תזמורת אחרת המוכרת לנו היא "התזמורת למוסיקה ערבית מנצרת" בניצוחו של ד"ר ניזאר רדואן שהוא בנו של מר סוהייל רדואן שהיה שנים רבות מנהלה המוסיקלי ומנצחה של תזמורת חיפה. בזמן שהכרתי את התזמורת האחרונה היתה בין חבריה קבוצה לא קטנה של מוסיקאים יהודים, בעיקר מעולי ברית המועצות. שוב ייאמר שלא הורגש כל מאמץ מיוחד לתת למוסיקאים אלה או לכליהם המוסיקליים ביטוי מיוחד. אדרבא: הרבה פעמים הורגש שהם הוטמעו בין הצלילים. ודאי שבתזמורת זו לא היה נסיון ליצור סגנון או עיבוד חדשים או מיוחדים (למיטב זכרוני כל הנגנים היהודים נגנו על כלי קשת-כנור, ויולה או צ'לו). מה היתה מטרת צירופם של הנגנים היהודים כאן? נראה לנו שהם צורפו רק לחיזוקה או להרחבתה של התזמורת שאולי עמדה במחסור בנגנים, או יתכן כדי לתמוך בעולים החדשים שהם בפני עצמם אמנים במוסיקה הקלאסית המערבית. התזמורת למוסיקה ערבית מנצרת דהיום לא כוללת, ככל שהבחנו, נגנים יהודים ואינה על-כן בקטיגוריה המעניינת רשימה זו. כל ביצועיה הם קלאסיים ערביים (או טורקיים) השומרים על המקור מכל משמר. לצערנו לא הזדמן לנו לשוחח עם ד"ר רדואן.

תזמורת נוספת המוכרת לנו היא "תזמורת תרשיחא למוסיקה הערבית הקלאסית", היום בניהולו ובניצוחו של מר נסים דקוואר. שוחחתי בענינה עם מר וואסיס בשארה, אחד הכנרים בה ומפעיליה. בתזמורת זו אין נגנים יהודים. לעתים רחוקות נזקקים לאמן יהודי כאשר היצירה המקורית שרוצים לבצע מחייבת כלי מוסיקלי מיוחד (כמו קלרינט) שאין להם בתזמורת.

בסיכום נראה לנו שהבקורת על אופן פעולתן של תזמורות אלה, אף אם כוללות בתוכן גם יהודים, צריכה להיות מסוייגת. בכור ההיתוך של התרבות הישראלית הייתה המוסיקה הערבית בסגנונה הקלאסי תקופה ארוכה בסכנת טשטוש בשל מחנק שהוטל עליה ע"י ההגמוניה(על סיבותיו של אותו מחנק ועל גורלם של מוסיקאים יהודים שהגיעו מארצות ערב וביקשו לדבוק בסגנון המוסיקלי שהביאו עמם ראה ספרה של עינבל פרלסון "שמחה גדולה הלילה"). מי שמבקש לשמר מוסיקה זו, ולדעתנו שימורה הוא מפעל ראוי והכרחי בכל הנסיבות, לא חייב לעסוק במיזוג, שגם הוא ראוי והכרחי, בין יהודים וערבים. יש בין היהודים ציבור רחב ודומיננטי, המבקש בעצמו לעסוק במוסיקה הערבית הקלאסית ובשימורה, וראוי ששני הצדדים, ערבי ויהודי, ישתפו פעולה בכך, אך לא בכל מקרה צריכה לעמוד דרישה, או תקווה, שיינתנו לכלים מוסיקליים שונים גם ביטוי נפרד ולגרום לטשטושן של הרוח והנשמה של המוסיקה הערבית.

תודתנו העמוקה נתונה למרכז הבין-תרבותי בירושלים, מארגן המפגש, ולמר ויסאם ג'ובראן על שיתוף הפעולה.